

ओखर बाली व्यवस्थापन : सरल जानकारी

परिचय :

शीतोष्ण फलहरू मध्ये ओखर एक महत्वपूर्ण फल हो। नेपालमा उन्नत जातका ओखरहरू करिब चार दशक पहिलेदेखि बेलायत तथा पर्सियाबाट भित्राई खेती गरेको पाइन्छ। यसको उत्पादन समुद्र सतहबाट १२००-२५०० मिटरसम्मको उचाइ भएको ठाउँमा गर्न सकिन्छ। ओखर खेती गर्नको लागि समतल जग्गा देखि २० डिग्री भिरालो जग्गा सम्म गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी खेतबारीको डिल, सिमानाको जग्गा साथै खरबारी, सार्वजनिक जमिन, सामुदायिक बनहरूमा पनि खेती गर्न सकिन्छ। ओखर बालीले तुषारो देखि हल्का हिंडसम्म सहन सक्दछ तर अत्यधिक हिंड पर्ने स्थानमा काण्डमा असर गर्ने गर्दछ। त्यसैगरी गर्मी मौसममा अधिक गर्मी हुने स्थानमा पनि ओखर बाली लगाउन उपयुक्त हुँदैन। ओखर खेतीको लागि जातिय विशेषको आधारमा बार्शिक ७०० देखि १५०० घण्टा चिलिड (७ डिग्री सेन्टिग्रेड भन्दा कम तापक्रम) आवश्यक पर्दछ। बार्शिक बर्षा ७६० मि.मि. सम्म भएमा यसको खेती राम्रो हुन्छ।

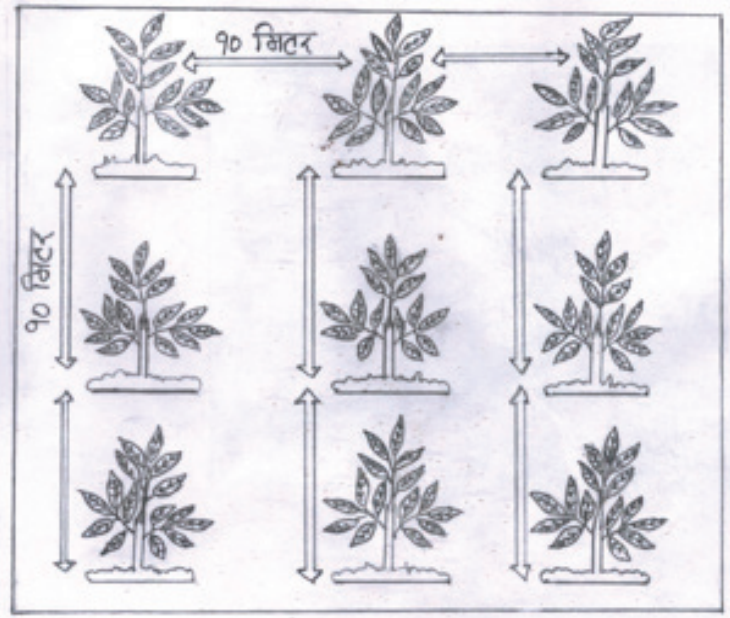
चित्र १ समथर जग्गामा स्थापना गरीएको ओखर बगैचा

ओखरका प्रमुख जातहरू :

- स्थानिय हाडे ओखर : कडा बोक्रा भएको नेपालको पहाडी भुभागको जंगलमा पाईने जंगली ओखरको पनि आफ्नै विशेषता रहेको छ। यसको बीउबाट विरुवा बनाई कलमी गर्नको लागि उत्तम खालको मुलबृत्त (Rootstock) हुन्छ।
- थिनसेल (Thin shell) : नेपालमा सदियौं देखि पाईदै आएको पातलो बोक्रा भएको जसलाई स्थानिय थिनसेल (Thin shell) ओखर पनि भन्ने गरिन्छ।
- थिनसेल (Thin shell) : यो नाम गरेको ओखर क्यालिफोर्नियाबाट भित्रिएको उन्नत जात हो। यसको बोक्रा हाम्रो स्थानिय थिनसेल भन्दा हलुका नरम खालको हुन्छ।
- आशले (Ashley) : यो क्यालिफोर्नियाबाट भित्रिएको उन्नत जात हो।
- हार्टले (Hartley) : यो क्यालिफोर्नियाबाट भित्रिएको उन्नत जात हो।
- फ्रान्क्वेट (Franquette) : यो क्यालिफोर्नियाबाट भित्रिएको उन्नत जात हो।
- पायने (Payane) : यो पनि क्यालिफोर्नियाबाट भित्रिएको उन्नत जात हो।
- परताप (Partap) : भारतको हिमाचल प्रदेशमा विकास गरिएको जात हो।
- गोविन्द (Govind) : भारतको हिमाचल प्रदेशमा विकास गरिएको जात हो।
- के.१२ (K 12) : भारतको हिमाचल प्रदेशमा सन् २००७ मा विकास गरिएको जात हो। यो जातको ओखर उच्च गुणस्तरको मानिएको छ। यसमा ५८ प्रतिशत भन्दा बढी गुदी पाईन्छ।

बगैचा रेखाङ्कन :

ओखरको बोट धेरै ठुलो हुने भएकाले रेखाङ्कन गर्दा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ। यदी बगैचामा अन्य फलफूल पनि लगाउने हो भने होंचा बोट हुने फलफूललाई दक्षिण तर्फ र ओखरका बोटलाई उत्तर तर्फ लगाउनको लागि रेखाङ्कन गर्नु पर्दछ। रेखाङ्कन गर्दा विरुवा देखि अर्को विरुवाको दूरी १० मिटर कायम गर्नु पर्दछ। यसरी प्रति हेक्टर १०० गोटा विरुवा लाग्दछ। ओखर बगैचा रेखाङ्कन गर्दा सामान्यतः कन्दुर वा गद्दा कान्ना प्रणाली अपनाउनु नै उपयुक्त हुन्छ। रेखाङ्कन गर्दा ए फ्रेम, प्लान्टिङ बोर्ड प्रयोग गर्नु पर्दछ।

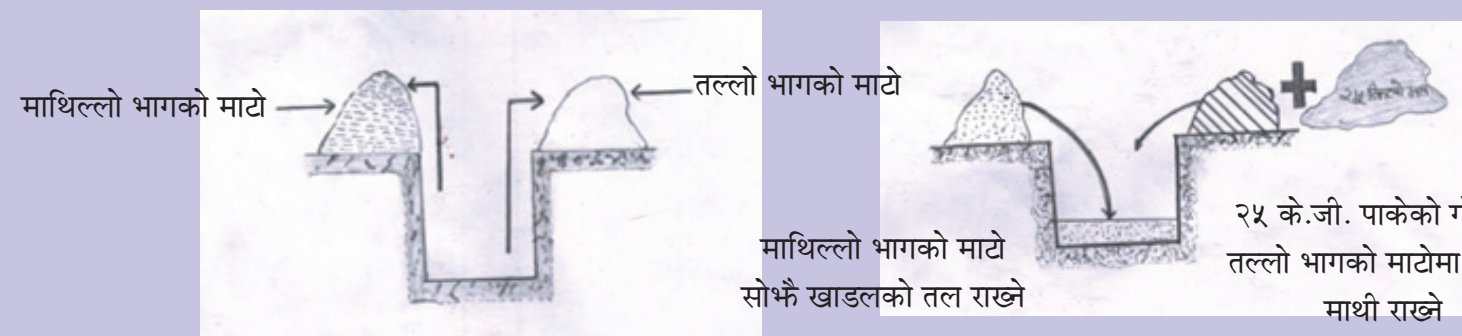
चित्र २ समथर जग्गामा ओखर बगैचा स्थापना गर्न रेखाङ्कनका लागि अपनाईने वर्गाकार विधि

चित्र ३ भिरालो जग्गामा ओखर बगैचा स्थापना गर्न रेखाङ्कनका लागि अपनाईने त्रिभुजाकार विधि

खाडल खन्ने, पुर्ने :

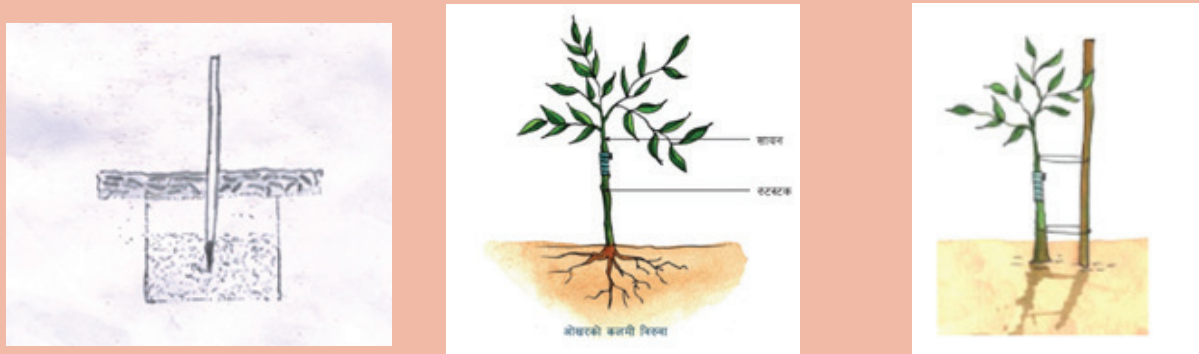
विरुवा लगाउनु भन्दा दुई महिना अगाडी नै खाडल खनेर राख्नु उपयुक्त हुन्छ। खाडल तयारी गर्दा खाडलको गहिराई र गोलाई एक एक मिटरको खन्नु पर्दछ। माथिल्लो सतहको माटो मलिलो हुने भएकोले त्यसलाई एकापट्टी र तल्लो सतहको माटो उर्वर नहुने भएकोले जमिनको सतहमा नै मिलाई दिनु पर्दछ। यसरी माथिल्लो सतहको माटोमा राम्ररी पाकेको गोबर मल एक डोको, युरिया १०० ग्राम, डिए.पी. २०० ग्राम, पोटास १०० ग्राम प्रति खाडलका दरले राम्ररी मिसाई पुर्नु पर्दछ। खाडल पुर्दा जमिनको सतह भन्दा एक फिट अग्लो हुने गरी थुप्रो पार्नु पर्दछ।

चित्र ४ ओखरको विरुवा रोपेको लागि खाडल खन्ने र खाडल पुर्ने तरिका

विरुवा रोप्ने :

ओखरको विरुवा पुस-माघ महिनामा रोप्ने हो। विरुवा रोप्दा प्लान्टिङ बोर्डको सहायताले खाडलको केन्द्र बिन्दुमा पार्नु पर्दछ। जरालाई नखुम्च्याईकन रोप्नु पर्दछ। जरा नखल्बलिनको लागि र नयाँ पालुवालाई सपोर्टको लागि विरुवासंगै टेका दिनु अनिवार्य हुन्छ। कलमी विरुवा रोप्दा रुटस्टक र सायन जोडिएको भाग भन्दा मुनि नै माटोको तह पार्नु पर्दछ।

चित्र ५ ओखरको विरुवा रोपे मल मिलाएर खाडल पुर्नु पर्ने र लट्टीले चिनो लगाउने तरिका र कलमी विरुवा रोप्ने तरिका तथा रोपेको विरुवा टेका दिने तरिका

मलखाद व्यवस्थापन :

ओखरलाई मलखाद दिने समय हिंडको काँटछाँट पछि गर्नु पर्दछ। मलखाद दिने तरिकामा विरुवाको हाँगा फैलावटको आधारमा त्यसको सिधा तल एक फिट चौडा, एक फिट गहिरो बोटको गोलाकारमा कुलेसो खनी त्यसमा मलखाद हाली माटोले पूरी दिनु पर्दछ। मलखादको मात्रा फल नलागेको बोटलाई एक डोको मल, फल फली सकेको बोटलाई २ डोको गोबर मल र रसायनिक मलको हकमा तल दिइएको टेबुलको मात्रा अनुसार उमेरको आधारमा र बोटको फेदबाट तल दिइएको दूरी अनुसार मलखाद दिनु पर्दछ।

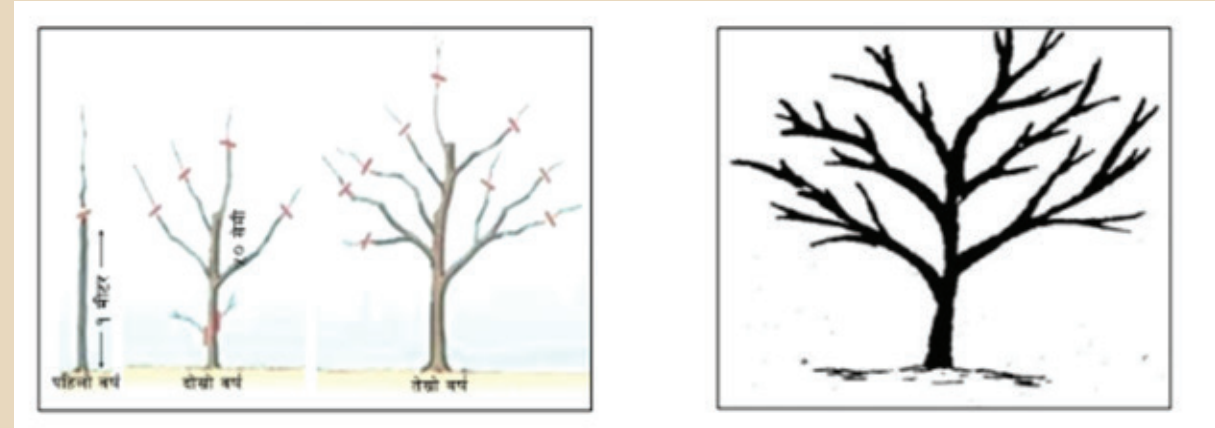
विवरण	१ बर्ष	२ बर्ष	३ बर्ष	४ बर्ष	५ बर्ष	६ बर्ष	७ बर्ष	८ बर्ष	९ बर्ष	१० बर्ष
नाइट्रोजन	१०० ग्राम	२०० ग्राम	३०० ग्राम	४०० ग्राम	५०० ग्राम	६०० ग्राम	७०० ग्राम	८०० ग्राम	९०० ग्राम	९०० ग्राम
फस्फोरस	५० ग्राम	१०० ग्राम	१५० ग्राम	२०० ग्राम	२५० ग्राम	३०० ग्राम	३५० ग्राम	४०० ग्राम	४५० ग्राम	५०० ग्राम
पोटास	५० ग्राम	१०० ग्राम	१०० ग्राम	२०० ग्राम	२५० ग्राम	३०० ग्राम	३५० ग्राम	४०० ग्राम	४५० ग्राम	५०० ग्राम
काण्ड देखिको दुरी	०.५ मि	१.५ मि	१.५ मि	२.० मि	०.५ मि	२.५ मि	२.५ मि	३.० मि	३.० मि	३.० मि

चित्र ६ ओखरको विरुवामा थप मल दिन रियाँ बनाउने र थप मल दिने तरिका

तालिम तथा काँटछाँट :

ओखरको बोटलाई विशेषगरी परिवर्तित अगुवा प्रणाली (Modified Leader System) र केन्द्रीय अगुवा प्रणाली (Central Leader System) मा तालिम गर्ने गरिन्छ। ओखरको बोटलाई धेरै काँटछाँटको आवश्यकता पर्दैन तर काँटछाँट गर्दा विशेष ध्यान दिनु पर्दछ, किनकी यसको पालुवा आउने, फुल फुल्ने आँखा (Bud) केबल हाँगाको टुप्पातिर मात्र हुन्छ। त्यसैले टुप्पा तिर बढी काँटछाँट गरेमा फल उत्पादन सुन्य हुन सक्दछ।

चित्र ७ ओखरको विरुवा तालिम गर्ने तरिका र तालिम पछि विरुवामा देखिने आकार

फूल तथा फल लाग्ने अवस्था :

ओखर खेती गर्नेले यो अवस्थालाई विशेष तरिकाले बुझ्नु पर्दछ। यो अति महत्वपूर्ण अवस्था हो। ओखर एक Monoecious बनस्पती अर्थात ओखरको एउटै बोटमा भाले र पोथी फूल अलग अलग स्थानमा फुल्ने गर्दछ। भाले फूल एक वर्ष पुरानो हाँगाको फेदमा लामो भुप्यामा भुण्डिएर फुल्ने गर्दछ भने पोथी फूल नयाँ पालुवा आए पछिको टुप्पामा फुल्ने फल्ने गर्दछ।

चित्र ८ ओखरको पोथी (क) तथा भाले (ख) फूल तथा फल लागेको विभिन्न अवस्थाहरू

उत्पादन :

ओखरको फल बाहिरको बोक्रा ८० प्रतिशत चिरिएपछि वा १०-१५ प्रतिशत भूईमा भरेपछि टिप्न उपयुक्त हुन्छ। एक परिपक्व बोटमा करिब ४० देखि ५० के.जी. ओखर फल्दछ।

थप जानकारीका लागि
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाई
ओखर जोन, जाजरकोट

सम्पर्क

फोन: ०८९/४३०३७७

इमेल: pmamp.piu.jajarkot2@gmail.com

वेबसाइट: zonejajarkot.pmamp.gov.np